

בענין איסור רבית בקרעדיט יוניאן^א

הנה בתקופה אחרונה נתפשט מאוד הלוואות מחברות "איגוד אשראי" (קרעדיט יוניאן) ונתחולל מהפיכה בעולם אם יש בזה משום רבית כיון שחלק מעות שייך לישראל, והיות שנוגע מידי יום ביומו על כן אחזור על פרשתא הדין ולסדר כל השיטות בזה.

תחלה יש לתאר המציאות של בנק של קרעדיט יוניאן ושל שפאר-קאסע [שדנו הפוסקים בתקופה סביבות שנת תרל"ו (ולמספרם 1876) שאז החל להתפשט הרעיון של השפאר-קאסע במדינת אשכנז ואח"כ בשאר מדינות איירופע].

תיאור של בנק

מי שיש לו מזומן [ששה מליון דולר לכל הפחות] ורוצה להרויח על כספו הוא פותח גוף (entity) הנקרא בנק. לפעמים משתף בזה אנשים אחרים שמשקיעים בתוכו. בנק נותנים הרבה שירות, א] בנק אקאונט. ב] סעווינג'ס אקאונט. ג] משכנתאות. ד] כל סוגי הלוואות ברבית. הבנק מרויח מהרבית שמקבלים, וגם ממה משקיעים בהרבה חברות כגון ב hedge funds ; mutual funds ולבסוף השנה מקבלים הבעלים הרווחים שנשארו בבנק.

יש בנק השייך לאנשים פרטים private Bank ויש בנק השייכת לציבור Publicly trading bank, והסיבה לזה הוא מפני שהבעלים החליטו למכור החלקים הנקרא Shares, ויש בזה שני אופנים א] הבעל המקורי משייר לעצמו יותר מרוב (51%) מפני שרוצה שיהיה לו הדיעה היחידית בהנהלת הבנק. ב] בחברות גדולות כגון Chase כל הבנק שייך ל major stock holders, והבעלים המקוריים נדחפו לגמרי מהנהלת הבנק ע"י שבחרו בפקידים אחרים, ולא נשאר להם שום דיעה. והנה רובא דרובא הקונים שער'ס בבנק הוא רק כדי להרויח מזה ולא בכדי לחוות דעתם.

מי שקונה חמש אחוזים מהשער'ס צריך לעשות filing אצל הממשלה U.S. securities and exchange commission .

כל בעלי מניות מקבלים זכות הצבעה לבחור בחברי המועצת Board of directors ויש הרבה פקידים בבנק א] ceo ב] CFO ג] COO ועוד. והפקידים הללו מקבלים משכורת קצוב^ב.

תיאור של איגוד אשראי

איגוד אשראי פועל באופן שונה של בנק, דהיינו שבנק עיקר תכליתו להרויח מעות, וכל אחד שרוצה יכול ללוות מהם. אבל איגוד אשראי הוא מתאגדים פועלים מאיזה

^א במאמר הזה נעזרתי ע"י קונטרס "בענין איסור הלוואות בקרעדיט יוניאן" שחובר ע"י הרב אורי מאיר גאנצווייג שליט"א מעיר לייקווד. כמו כן נעזרתי מהמאמר בקובץ ישורין (קובץ מ) מאת הרה"ג ר' שמואל מרדכי גרסטן שליט"א רב ביהמ"ד שערי תפילה לייקווד, תשחח"ל.

^ב התשובה במהר"ם שיק (י"ד סי' קנו) נכתב ביום ב' לסדר בהר שנת תרל"ו. והתשובה בשו"ת מהרי"א הלוי (ח"ב סי' נד) נכתב י"ב כסליו שנת תרל"ז.

^ג לכל הפחות \$250,000 לשנה.

קבוצה שבמפעלים שונים כגון פועלי Walmart ; Metlife ופותרים כעין גמ"ח לעזור לחברי האיגוד. ועיקר תכלית של האיגוד ליתן הלוואות לחברים ברבית נמוכה, וגם להחזיר רבית גבוה בחשבון חיסכון (Savings account), וגם הרבה פעמים נותנים הלוואות למי שאינו מאושר אצל בנק רגיל, וכיון שמטרת האיגוד לעשות שירות לחברים, לכן נרשם אצל הממשלה כ-Non profit orgnization.

יש שדיירי שכונה מתאגדים ומייסדים איגוד אשראי, ואינם מקבלים חברים של שכונות אחרות. ויש לפעמים יש איגוד שרוצה לתמוך בצבא של הממשלה הם מייסדים אגודה זו שכל הריח שמרווחים בסוף השנה נותנים להצבא.

בקיצור: אין המטרה כלל להרויח כסף ולכן אין משקיעין הכסף בחברות אחרים אלא עיקר המטרה הוא לתת לחברי האיגוד הלוואות ומשכנתאות נוחים וגם להחזיר רבית גבוה לתכנית חסכון ולבסוף השנה מה שנשאר רווחים הם עושים הצבעה מה לעשות עם הרווחים האם לתמוך באירגונים כגון בצבא של הממשלה וכדו', או להתחלק בין החברים.

כדי להתקבל חבר באיגוד אשראי צריכים לפתוח חשבון חיסכון ולהחזיק שם סכום פועט של חמש דולר בלבד.

האיגוד מתנהל ע"י חברי מועצת Board of Directors, ומי שנמנה כחבר יש לו להצביע עבור מינוי הפקידים, וגם יש לו זכות החלטה אם החברה רוצה להתמזג עם איגוד אחר Merging ועוד החלטות אחרות.

מכיון שכל המטרה של האיגוד הוא ליתן הלוואות ומשכנתאות על רבית נמוכה, וכן ליתן רבית גבוה להמפקידים בחשבון חיסכון, ואין המטרה להרויח כסף, לכן גם החברי מועצת פועלים שלא על מנת לקבל פרס.

ועיקר החילוק בין בנק לחברה זו הוא שבנק ע"י כל מניה שקונים מקבלים עוד זכות הצבעה הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. משא"כ בחברה זו אין נפק"מ כמה כסף שהפקיד בבנק אין חילוק אם הפקיד שם עשרים דולר או מיליון דולר יש לו זכות דעה שווה¹.

¹ לידיעה בעלמא: יש במדינת אמעריקא יותר משש אלף חברות איגודי אשראי.

תיאור של שפאר-קאסע

הנה היות שבספרי השו"ת שבתקופה הקדומה דנים מגוף הנקרא "שפאר-קאסע", לכן כדאי לתאר המציאות, כפי שמובא בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' קנד), דאנשים הרבה או מעט משתתפין וכל אחד נותן מעות לפי ערכו ומקבל על זה שטר שנקרא אקציע, והוא כעין שטר חוב, ובעלי החברה ההוא קובעים זמן שעד אותו הזמן אין רשות לשום אחד להוציא המעות החברה ויכול למכור השטר חוב אם ימצא לו קונה, אבל ליקח המעות שנתן ולהיות נפרד מהם א"א לו, ובתוך אותו הזמן מלווין לבני אדם ע"י איש מיוחד לזה שמשלמין לו ובעד דירה מיוחדת, ובסוף כל שנה נחשב מה שנשאר מהרווח לאחר כל הוצאות וזה נתחלק בין השותפין לפי ערך.

נמצא מדבריו שהשפאר-קאסע היה בתקופה ההוא כעין "סעווינגס-בנק", ולכן נקרא "שפאר-קאסע" דמילת "שפאר" בלשון אידיש היינו Savings ו"קאסע" היינו Bank. ועוד דבשו"ת מהרי"א הלוי איטינגא (ח"ב סי' נד) דן ב"דבר המניות בבאנק", ומסתבר שזהו השפאר-קאסע שדנו האחרונים שבתקופה ההוא, והיה נקרא 'באנק' או 'שפאר-קאסע', והיינו הך ולא מתסבר שדן מגוף אחרת הנקרא 'באנק'.

ועוד ראייה דהמהר"ם שיק אינו מתאר שהיה שם בעלי פקדונות לבד מבעלי המניות כמו בבנק שלנו, ומשמע דהבעלי מניות הם עצמם היו הבעלי פקדונות. וגם משמע דהבעלי מניות לא היה להם איזה דעה בהנהלת הקאסע רק שהיה שם מנהל שעל פיו יושק כל דבר. וזהו ממש המציאות שבתקופתנו הנקרא Savings Bank.

והנה בכל שלשה חברות (Entity) הנ"ל, דהיינו בנק, איגוד אשראי, "שפאר-קאסע" עלינו לברר מהותו של הגוף, האם הוא בגדר תערובות ממון של הרבה אנשים ואינו בגדר שותפות, דהיינו שכל אחד ואחד הוא בעל ממון שלו רק שנתערבו, או שהוא בגדר שותפות דהיינו שבכל פרוטה ופרוטה כל אחד מבעלי המניות הם שותפים, או שהוא בגדר הלוואה בעלמא, דהיינו שהמפקידים או בעלי מניות מעות הוא בגדר מלוה והגוף הוא בגדר לווה.

והשאלה היא עכשיו איך מודדין זאת. אמנם התשובה היא אם יש איזה דבר שבו נעשו שותפים כגון שמהריוח שנוצר הם מלווים עוד הפעם לאנשים ואינם מחזיקים חשבון מיוחד של הרווחים. נמצא שזו היא "שותפות", שהרי נשתתפו עם הפירות שיצאו ע"י כספם, ודומה לשותפים שנתנו מעות בכיס וזרעו שדה שהפירות שגדלו אח"כ שייך לכל השותפים בשוה, ואם מוכרים אח"כ הפירות הם מתחלקים עם המעות בשוה, וכן בפירי פירותיהן. וה"נ הרבית שנוצר ע"י הלוואות נעשו שותפים ואם החברה מלווה אותם ברבית הם מתחלקים ג"כ עם הרבית. משא"כ אם מהריוח שנוצר הם מחזיקים חשבון בפנ"ע, לבעלי המניות ואינם מלווים מזה עוד הפעם ברבית, אין זה גדר שותפות רק שהוא גדר תערובות ממון בעלמא, לכן כל אחד נוטל הריוח הראשון לפי ערך ממון שלו.

עוד אופן שיכולים למדוד זאת הוא, באם אחד מבעלי המניות רוצה בעצמו לקבל הלוואה מהמעות אם צריך לשלם רבית להחברה, שאם הוא תערובות ממון אז כשהוא בעצמו מקבל הלוואה אינו צריך לשלם רבית שהרי הוא מוציא בחזרה את מעותיו שהניח שם, אבל אם הוא שותפות אז צריך לשלם רבית שהרי בכל פרוטה ופרוטה יש בו שותפות של כל החברים, לכן צריך לשלם הרבית להחברים.

ובענין איך מודדין אם הוא הלוואה או שותפות, התשובה הוא, בקבלת אחריות אונסין שאם החברה מקבל אחריות אונסין אז הוא בגדר הלוואה, אבל אם אין הבנק מקבל אחריות עליו אחריות אונסין אז הוא בגדר שותפות שהרי שותפות הוא לשכר ולהפסד.

בנק בשותפות ישראל וגוי

א. הנה בתחלה עלינו לברר דין הבנק על מה סמכו העולם לישא וליתן עם בנק הלא יש שם ממון ישראל. ויש שלשה חלקים שצריכים לברר א] האם מותר להלוות מעות לבנק ולקבל רבית דהא יש בעלי מניות ישראל. ב] האם מותר ללוות מבנק ברבית כיון שיש בעלי מניות ישראל. ג] האם מותר לרכוש מניות של בנק דהרי על ידו הוא נעשה שותף בהבנק, ונמצא שמקבל רבית מישראל וכן הוא מלוה מעות לישראל ברבית. בתחלה עלינו להבהיר דבבנק שלנו שיש בעלי פקדונות לבד מהמשקיעים לא עלתה על דעת שום פוסק דבעלי פקדונות יתחשבו לשותפים דהרי אינם אלא מלוים להבנק שהבנק מקבל אחריות הפסד על הפקדונות. משא"כ בעלי מניות יתכן שיתחשבו לשותפים שהרי הם מקבלים הפסד. לכן כשדנו הפוסקים בנוגע בעלות של בנק שלנו לא דנו אלא כלפי בעלי מניות ולא דנו לגבי בעלי פקדונות.

ב. והנה לענין להלוות מעות לבנק שהוא ערבון מוגבל (Corp) שאין המלוה יכול לגבות אלא מנכסי הבנק ולא מנכסים הפרטיים, ידוע שיטת האגרות משה (יו"ד ח"ב סי' סג) דמותר, משום דחוב של שעבוד נכסים בלא שעבוד הגוף לא חשיב כהלוואה דאין כאן חובת הגוף לשלם ואין עליו איסור רבית. אך הרבה פוסקים^ה חולקים עליו וס"ל דמדרבנן עכ"פ אסור. וכל זה לענין להלוות לבנק. אבל ללוות מבנק לכו"ע אסור דהא יש שעבוד הגוף על הלואה, ויש בזה אריכות גדול בדברי הפוסקים ואכמ"ל, ועי' להלן אות Error! Reference source not found. שיטת המהרי"א הלוי בזה.

ג. נמצא שבין להלוות מעות לבנק ובין לקבל הלואה מבנק, וכ"ש לרכוש מניות של הבנק יש בעיא של איסור רבית, וכבר כתבנו מזה בספרנו משפט הרבית (פ"ג הע' א) דהראשון שנתעורר על זה הוא בספר קיצור שו"ע (סי' סה סכ"ח) דכיון שמלוים מעות של ישראל ללוה ישראל הוא איסור תורה. אמנם מצאנו שטרחו ויגעו האחרונים שבאותה תקופה להתיר ה"שפאר-קאסע".

היתר השואל ומשיב, מטעם דאין שללד"ע

ד. בשו"ת שואל ומשיב (ח"א מהדורה ג' סל"א) כתב דיש בזה ההיתר של תשובת רש"י המובא ברמ"א (סי' קס סט"ז) דהואיל ואין שליח לדבר עבירה

^ה כ"כ במהרש"ג (ס"ג וס"ה), ובמנחת יצחק (ח"ג סי' א, ובח"ג סי' טז אות ז) ומנחת שלמה (סו"ס כח).

אין כאן הלואה מישראל, והפקיד [באופן שהוא יהודי] אינו עובר שאין הממון שלו.

קושיית המהר"ם שיק

ה. ובשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' קנח) הביא דבריו והקשה על זה דהרי כתב הרמ"א בעצמו בשם המהרי"ק (שורש קיז) דהיתר של רש"י הוא דוקא אם הלוח עושה השליח ואינו חותם שטר על שמו, אבל אם נכתב בשטר שם המלוה אסור. ובנידון של הבנק הרי נכתב שם הבנק בשטר הלואה ונמצא שנזכר שם המלוה, ובאמת בשואל ומשיב עצמו כבר נתעורר בזה וכתב, דיש לחלק טובא דשם השטר נכתב על שם המלוה בפרטיות הוי כאילו לוח המלוה בעצמו אל הלוח ומבורר המלוה והלוח ובכה"ג השליח שנתן המעות הוי כאילו עבד מעשה קוף בעלמא, אבל כאן אינו מבורר אם המלוה והלוח ישראל דכל המעות הוא בשותפות והם מעורבים, ואולי היהודי שלוח שנותן השטר הוא לוקח המעות של הגוים השותפים, ומה בכך שנזכר שם הבנק הלא אינו נזכר שם ישראל בפרטיות.

ו. בספר נתיבות שלום (סי' קעג אות לד) העיר דסברא זו שייכת רק אם נפרש דהאיסור שכתב הרמ"א לכתוב שם המלוה הוא משום דמחזי כרבית, ולכן כאשר כתוב רק שם הבנק אין זה נראה כרבית. אבל אם נפרש דכאשר כתוב שם המלוה נידון כהלואה ישירה מהמלוה ללוח ואין צריך בזה לדיני שליחות א"כ הוי איסור מדינא ומה בכך שלא נזכר שם המלוה סו"ס נזכר שם הבנק, א"כ הוי הלואה מכל המפקידים בבנק בשותפות.

עוד העיר שם דלפי מה שביאר החוות דעת (ס"ק ח) דברי רש"י דאיירי שהשליח הזכיר שם הלוח רק על 'הקרן' ולא על ה'רבית', והוא בעצמו התחייב לשלם ה'רבית' כיון דאין שליח לדבר עבירה לא חל החיוב הרבית על המשלח, אלא שהוא חיוב צדדי שמתחייב הלוח לשלם הרבית להשליח. לפי"ז בנידון של הבנק אין סברא זו שייכת כלל דפקידי הבנק לא קבלו עליהם לשלם הרבית, ולא נעשו כלל לוויין עליהם וממילא אינם אלא כמעשה קוף בעלמא.

ז. עוד יש להבהיר דכל ההיתר של רש"י הוא דוקא אם השליח הוא ישראל דאז שייך לומר דאין שללד"ע, לפי"ז גם ההיתר של השו"מ הוא כשפקידי ה"שפאר-קאססע" היו יהודים, אבל באופן שהפקידים הם גוים לא שייך היתר של רש"י, ולכן באיגוד אשראי שהפקידים הם גוים לא שייך היתר זה כלל.

היתר של השואל ומשיב, מטעם ברירה

ח. עוד היתר כתב השואל ומשיב שם מטעם דיש ברירה ואנו אומרים דכאשר בא ישראל ללוות מבנק, מעות הניתנות לו הם של גוים, ואף שבדרך כלל אמרינן בתערובת דאין ברירה, מ"מ כתבו התוס' תמורה (ל ע"א) בשם הרמ"ר דכל זה אם נולד האיסור בפנ"ע, ואח"כ נתערב לא אמרינן כשמוציא דבר

אחד מהתערובות שזהו מן ההיתר, אבל אם נולד האיסור וההיתר בתערובות אמרינן יש ברירה גם בדבר המעורב עכ"ד, ובנ"ד ס"ל דהאיסור נולד בתערובת דהלואה ברבית נעשה לאחר שנשתתפו.

קושיית אחרונים על השו"מ

ט. וגם על זה הקשה המהר"ם שיק דהיתר זה לא שייך כאן, דהרי כל אחד מבני השותפות של החברה נותן חלקו כפי ערך שיש לו בהשותפות, ודמיא לגמרי להא דאמרינן ביומא (נ"ה ע"ב) לרבי יהודה דסובר אין ברירה לכך לא היו שופרות לקיני חובה שיתן כל אחד שם דמי קן שלו. וקשה דכיון דכל אחד נתן ממונו ונתערב לכ"ע אין ברירה כמ"ש התוס' יו"ט (פ"ו דדמאי משנה ז), וכן הקשה הגאון בעל חתם סופר, וצ"ל דאדעתא דהכא נותן כל אחד לא שיקח דוקא חלקו אלא שיהא שותף ויטול לפי ממונו, וא"כ שפיר אם חלקו יש ברירה למאן דאית ליה, והכא נמי אם היה המדובר לאחר חלוקה שפיר היה תלוי בברירה אבל אם נשאר שותף אלא שלוקח ממונו על זמן עדיין נשאר שותף ואיך שייך לומר ברירה דיטול חלקו דהא בכל פרוטה ופרוטה יש חלק לכל השותפין.

י. ובמהרש"ם (ח"א סי' כ) תמה ג"כ על היתר זה והביא דברי הט"ז (או"ח סימן שצה) שכתב וז"ל: ואני מדמה זאת לתמידין שהיו קרבין משל צבור והמותר היה לקיץ המזבח וא"כ תקשי לך הא ע"כ נשאר שום חלק ושמה נשאר חלק א' משל א' כולו וא"כ אין לו חלק ח"ו בתמיד אלא ודאי כיון שנתערב תחלה הכל ביחד נעשה הכל של כל אחד ואחד עכ"ל, וכן הביא עוד ראיות מדברי התוס' בכמה מקומות בש"ס דלא אמרינן ברירה בכה"ג. בקיצור: עיקר הקישוי הוא דלא שייך הכא ענין של ברירה כיון שנשארו עדיין שותפים ואין דעתם כעת לחלוק השותפות, דרק לאחר חלוקת שותפות שייך ענין של ברירה. עוד קשה דהכא האיסור נולד קודם התערובת שהרי איסור רבית רמי על המעות אף קודם שנשתתפו.

היתר המהר"ם שיק

יא. והנה בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' קנד) ביאר ההיתר של שפאר-קאסע אחר שתיאר המציאות כמובא בפתיחה להמאמר, דאינם בגדר שותפים אלא כיון שאין יכולים להוציא מעותיהם עד זמן קבוע, לכן נידן כל אחד כאילו הוא מלוה ולוה שהוא מלוה מעותיו ומשעבדו להחברה להוציאם עפ"י תקנות שלהם, וכן אחרים מלווים לו והמעות וחפצים הנמצאים שם הם משועבדים לכל בני החברה.

¹ ועיי"ש שהוסיף דכיון דבנידון הנ"ל גוף הממון של הבעלים אינו בעין דמלוה להוצאה ניתנה אלא דכל מה שבחברה משועבד להם, הוי כאפותיקי, לא מיבעי לרבא (פסחים לא ע"א) דמכאן ולהבא הוא גובה בודאי אינו שלו ולא מקרי כסף ישראל אלא אפילו לאביי דס"ל דלמפרע הוא גובה אין זה שייך לומר בחברה הנ"ל דודאי בדבר העומד בעין משעת הלואה עד שעת גביה יש לומר כן, אבל כעין שפאר-קאסע דלעולם זה לזה פורע והמעות הראשונים כבר אזדו ליה

יב. אך קשה דיש לתת דיני בעלות לבעלי המניות מצד אחריות שיש כאן שהרי אם יאבדו נכסי החברה יפסידו וכל אחריות אונסין וזולא ויוקרא עליהם נמצא שמכח זה יש על זה דין ממון שלו. על זה כתב המהר"ם שיק דכיון דכבר כתב דהמעות והחפצים אינם של השותפים אלא שהם משועבדים להשותפים והמעות המשועבד לישראל אותה פרוטה עצמה משועבד גם לגוי, וכיון שאותו המעות אשר הם משועבדים לישראל משועבדים גם לגוי לא מקרי כספך לא תתן לו בנשך ונהי דשותפות ישראל אסור, דכל ישראל נקראו בלשון יחיד, אבל בשותף עם גוי נראה בכה"ג כיון דמשעבד לשניהם לכו"ע משום אחריות לא מקרי שלו.

יג. עוד כתב המהר"ם שיק כיון דעיקרה נתייסדה לטובת בני אדם הנצרכים מעות, ובני החברה שוכרים להם מקום מיוחד וסופר מיוחד ושאר מתעסקים שצריכים לדבר זה וקוצצים עמהם שכר לחודש או לשנה אפילו אם לא יבוא שום אדם ללות מהם צריכים הם לשלם בעבור המקום ולהסופרים ויפסידו זה משלהם, ואם יבוא אחד ללות קי"ל דהלוה צריך ליתן שכר הסופר, א"כ אפשר דדמי למאי דקי"ל בסי' קס"ו (ס"ג) דאם הלוה מעות וגם לומד עם בנו ועבור זה נותן לו רווח הוי כהלוויני ודר בחצרי בשכר דהוי רק אבק רבית, נהי דאם אח"כ מתרבין הלווין לאחר אשר כבר הרוויחו השיעור על הוצאת הנ"ל מ"מ הרווחה ההוא כבר זכו בו השותפים כיון דאולי לא יבואו יהיה להם היזק וא"כ אין כאן רויח ברור ולא הוי רק רבית דרבנן ובדרבנן שפיר יש לסמוך על היתר הנ"ל.

בקיצור: מסברא חיצונה היינו אומרים דבעלי מניות נחשבו לבעלים ויש כאן שותפות, אבל המהר"ם שיק חידש דכיון שבעלי מניות השקיעו שם כספם ל"זמן קצוב" שאין יכולים להוציאם משם לכן אינם נידונים כשותפים רק שכל אחד הלוה להחברה, וכיון דהמעות שמשקיעים בעלי המניות אינם בעין, דמלוה להוצאה ניתנה רק שכל מה שיש להחברה בין המעות החדשים ובין הבית והכלים הם רק 'משועבדים' לבעלי מניות, לכן אין החברה מוגדרת כשותפות של בעלי המניות אלא החברה פועל כגוף בפני עצמו, ולכן אין להתייחס להלוואה לחברה השייכת לבעלי מניות ישראל כהלוואה מישראל לישראל רק מישראל לחברה שרכושם משעבד לישראל ולגוים^ז, ודוקא גבי רבית יש היתר זה משום שנאמר את כספך לא תתן לו בנשך כספך המיוחד לישראל, ולא כסף המשועבד גם לעכו"ם ובצירוף דהוי רק איסור רבית דרבנן דהוי כהלוויני ודר בחצרי בשכר דהוי אב"ר.

יד. ועלינו להבהיר דהיתר המהר"ם שיק אינו כהיתר האגרות משה הנ"ל אות ב בערבון מוגבל, דהיתר ההוא היינו דחוב בלא שיעבוד הגוף לא חשוב

וממון אחר בא לא שייך למפרע הוא גובה וא"כ אין זה הממון של השותפין אלא שהוא משעבד להשותפין ולא חשיב ממון שלו.

^ז שאילו היו דנים אותם כשותפים היה אסור לישראל ללוות מהשפאר-קאסע כיון דיש שם שותפים ישראל.

^ח כן הוא בנתיבות שלום (סי' קעג אות לג).

כהלוואה. והיינו שחסר בגדר "הלוואה", אבל היתר המהר"ם שיק היינו שחסר בגדר של "בעלות" כיון שאין המעות בעין רק שמשועבד להם, וכיון שהוא משעבד גם לגוים אין כאן איסור רבית.

קושיית מהרש"ג על המהר"ם שיק

טו. ובשו"ת מהרש"ג (ח"א סי' ג) תמה על דברי המהר"ם שיק שכתב דחברת מניות אינה רכושם שייך לבעלי המניות דא"כ מי הוא בעל הממון, הרי ודאי אם שותפים נותנים בכיס אחד כל אחד ואחד איזה סך ידוע ודאי המעות אשר בכיס הוא גופו של השותפים, וגם מה שכתב דכל אחד ואחד הלוה מעות שלו להשותפין ולכן הוי רק כיש לו חוב וחוב לא נקרא שלו וברשותו, גם על זה יש להקשות למה יקרא עליו שם מלוה למי הלוה הרי לא הלוה רק לעצמו, ולדעתו פשוט שאין כאן שום הלוואה דשום אדם לא קיבל אחריות על מעות שלו רק דכולם הניחו במקום אחד ובקאססא אחד סכום ידוע, וכל בעלי המניות הם הבעלים של אותו הממון שכולם הם שותפים בו רק שכל אחד יש לו חלק כפי הממון אשר נתן ובע"כ שממון החברה שייך לבעלי המניות, וממילא נפל כל עיקר ההיתר של המהר"ם שיק.

בקיצור: קושיית המהרש"ג היינו דאין יתכן לומר דהחברה הוא דבר נפרד מבעלי מניות, וכאילו הבעלי מניות מלוים מעותיהם להחברה, דאם בעלי מניות אינם נחשבים בעלים א"כ מי יחשב בעלים לפי דין תורה, דאין דין תורה מכיר כלל בבעלות מעין זה אלא פשוט שעפ"י דין תורה בעלי המניות הם בעלי החברה. נמצא כשחברה מלוה לישראל אחר הרי זה כאילו בא הלוואה מישראל לישראל.

ואפילו אם נימא דמותר להלוות לחברת בע"מ (עי' הע' Error! Bookmark not defined. שכן דעת המהרש"ג), מ"מ בודאי שאסור לחברת בע"מ להלוות ברבית, כיון שיש לממון זה גם בעלים ישראל.

טז. ועל מה שכתב המהר"ם שיק דאין כאן אלא איסור רבית דרבנן משום שעיקרו לא נעשה להרוויח ממון אלא לטובת הלווין, על זה הקשה המהרש"ג דהרי עכ"פ מלוה זה הוי רווח קצוב וברור דהם קוצבין עמו שיתן כך וכך אחוזים, ומה לו בכך שהם מחזיקים ממונים בשכר ושוכרין להם דירה, דא"כ גם באדם מיוחד שהוא ישראל נימא כן.

היתר של מהרי"א הלוי איטינגא

יז. עוד היתר כתב בשו"ת מהרי"א הלוי (ח"ב סי' נד"ט) לרכוש מניות מבנק כיון שרק פקידי הבנק עושים הלוואות ואין לבעלי המניות רשות לעשות הלוואה או לתבוע הממון אין עליהם שם מלוה, דהא ליכא שום ענין שליחות לא מהמלוה ולא מהלוה דהרי מעולם לא דיבר המלוה עם מנהל שום דיבור מהלוואה, לכן על בעלי מניות שם מלוה.

^ט ובשו"ת מהרי"א הלוי (ח"ב סי' קכד) כתב לענין איסור חמץ היתר אחר דלא שייך לגבי רבית עיי"ש.

יח. והקשה במנחת שלמה (סי' כט) אטו ראובן שמסר כספו לשמעון על מנת להלוות ברבית והתנה השליח עם הלווים שאין להם שום עסק עם בעל המניות ולא יוכל בשום אופן לתובעים כי אם ע"י אותו השליח בלבד וכי נפקע משום כך איסור רבית הרי לא מצינן דשרי אא"כ בעל המניות הוא גוי אבל לא בישראל שלא יוכל לתבוע, וגם זאת לדעת דאין זה שייך כלל למה שהובא בשו"ע (סי' קס ס"ח) לענין מעות עניינים דחשיבי כמעות של יתומים ומותר להלוותן ברבית דרבנן של קרוב לשכר ורחוק מהפסד, דשאני התם שאין להממון בעלים ידועים, אבל אם העניינים מיוחדים וגם ידוע חלקו של כל אחד ואחד אסור, וכ"ש בבנק שהמניות מסוימת וידועות דודאי חשיבי בעלי המניות כמלוים מעותיהם ברבית ע"י שליח.

יט. ובקובץ ישורין (קובץ מ) כתב הרה"ג ר' שמואל מרדכי גרסטן שליט"א ליישב קושיית המנחת שלמה עפ"י מש"כ הגאון רבי שלמה מיללער שליט"א בספרו מעייני שלמה (סי' קיז) להתיר איגוד אשראי עפ"י דברי המהרי"ט המובא להלן אות כה שמתיר ארוסות ברבית, ומפרש דכוונתו שהאריס יש לו זכות לעשות כפי הנראה לו לכן הוא הבעלים של העסק ואינו רק שליח של ישראל שהרי יש לו זכות לעשות אפילו כנגד רצון משלחו מפני שכבר זכה זכות להשתכר בעסק זו כפי רצונו, והכי נמי לענין הבנק מנהגלי העסק יש להם הזכות לעשות הלואות כפי רצונם והם נקראים בעלים של העסק. עכ"ד.

כ. ולענ"ד דבריו צ"ע טובא דמה שכתב דהוא נגד רצון הבעלים, אין זה נגד רצון הבעלים כלל, דחברי המועצת הם שלוחים של הבעלים למחול או להרחיב זמן הפרעון ולעשות כרצונם. ובע"כ הם עושים רצון הבעלים דאל"כ יש כאן איסור גזל דהרי אין המעות שלהם, וכך הוא כללי המסחר שכל מנהל סניף בידו לוותר על סכום שהרשו לו, וחברי המועצת של הבנק יש להם יותר כח לוותר, ומה יוסף תת היתר בזה, אטו מי שימסור כספו לשליח ויאמר לו שיכול להרחיב הזמן וגם למחול כפי שנראה בעיניו האם יוסף איזה היתר להלוות ברבית והא זהו ממש כח של אפטרופוסוס, ואפילו הכי מבואר בשו"ע (סי' קסח-ט) דישראל שעשה לגוי אפטרופא על נכסיו אסור ללוות ממנו ברבית אא"כ אחריות הוא על הגוי, וה"נ כל זמן שאחריות הוא על הישראל יש בזה איסור רבית קצוצה'.

היתר ביטול ברוב

כא. בשו"ת פני מבין (סי' קיט) כתב כיון דרוב אינם ישראל בטלים מעות הישראל ברוב, וכ"כ במנחת פתים (סי' קס), וכן כתב בנתיבות שלום (סי' קעג אות מ)

' אכן יש מקום לחלק בין אפטרופוס ובין בעלי מניות דגבי אפטרופוס מסתמא אין יכול לעשות נגד רצון הבעלים אם הבעלים צווחים שלא לתת הלוואה לפלוני או שלא למחול לפלוני אינם רשאים, אבל בבעלי מניות יכולים לעשות גם נגד רצון הבעלים אפילו אם הם צווחים שלא לתת הלוואה לפלוני או שלא למחול החוב לפלוני, לכן הוי בגדר של ארוסות, אך מ"מ קשה דהא זה רצונם של הבעלי מניות שיוכל המנהל לעשות נגד רצונם, וידוע הפתגם "רצונו של אדם זהו כבודו".

בשם ספר דברי דודים בשם הג"ר חנוך הענדיל אב"ד פאריץ דכאשר החלו הבנקים להתפשט במדינת אשכנז הורה הגאון ר' ישראל סלנטר ז"ל דמותר ליקח הלואה מבנק, משום שמעותיו של ישראל בטלות ברוב. ובפני מבין הוסיף דאף דממון אינו בטל ברוב כדאמרינן בביצה (לא ע"ב) מ"מ אמרינן דנהי דממונא לא בטל איסורא מיהו בטל, לכן האיסור רבית בטל ברוב. והביא המנחת פתים שבספר עטרת חכמים דן מהאי טעמא דממון שנתערב ברוב, לאו דלא תגזול ליתא דלענין איסורא בטל, א"כ ה"נ י"ל כיון דרוב המעות שייך לגוי נהי דממונא לא בטל ועדיין שייך מיעוט המעות לבעליהם הישראלים מ"מ ליכא במעות הנ"ל המעורב מיעוט של ישראל ברוב גוים איסור רבית שאסורה תורה דלענין איסורא בטל כמו לענין גזל.

קושיית המנחת פתים

כב. אך במנחת פתים (סי' קס) הביא מהשב שמעתתא (ש"ו פ"ד) שחולק על זה וסובר דהא דאמרינן לענין תחומין נהי דממונא לא בטל איסורא בטל היינו משום דאיסור תחומין אינו תלוי בגזל, דהא אפילו השאיל לו כלים ברצונו ביו"ט, מ"מ הם כרגלי הבעלים, א"כ בנ"ד לענין רבית כיון דממונא לא בטל דעדיין שם ישראל עליה גם איסור רבית איכא. ולא דמי לתחומין דשם גם אם נתן ביו"ט כליו במתנה אסור למקבל מתנה להוליכם יותר מרגלי הבעלים שקנו שביתה אצלם אף שעכשיו אינו ממונו עוד, אבל ברבית דלא אסרה תורה רק ליתן ממונו ברבית, ואם נתנם לגוי במתנה מותר לישראל להלוות מעות גוי ברבית, א"כ האסור תלוי בממונו דוקא וכיון דממונא לא בטל גם איסור רבית לא בטל. וכ"כ בשו"ת משמיע שלום (או"ח סי' יד).

היתר השערי צדק

כג. אך בשו"ת שערי צדק (סי' קכד) כתב דאף דאמרינן בביצה (לח ע"ב) ממונא לא בטיל היינו בתורת ביטול אם רוצים להתיר התערובות לגמרי, דהיינו שאם היה הנידון להלוות כל המעות שבבנק לישראל, אז בודאי שאסור מפני דממונא לא בטל, אבל כל הנידון הוא להתיר ללוות חלק מהמעות, לכן על כל הלוואה והלוואה אמרינן כל דפריש מרובא פריש עד שני פרוטות האחרונות, [דקבוע דאורייתא כעין תשע חניות ודאי ליכא שאין ניכר האיסור בתערובות], ובכל עת שיבוא הישראל להלוות יוכל לומר מעות של הישראלים כבר הלך לו וזה שהלוה עתה מעות עכו"ם הוא. אבל קשה על זה דהרי בנ"ד פירש המעות בידים, ולא פרשו ממילא ובכה"ג לא אמרינן כל דפרוש מרובא פרוש כמבואר ביו"ד (סי' קי ס"ו) ובחור"מ (סי' רצב ס"י) דשנים שהפקידו טבעיות של זהב אצל אחד ונאבד אזלינן בתר רובא וכל דפריש מרובא פריש, וכתב שם הסמ"ע (ס"ק לב) דדוקא אם פירש מעצמו ונאבד אזלינן בתר רובא, אבל אם אדם לקח מהטבעיות אמרינן כל קבוע כמחצה על מחצה וצ"ע.

כד. ואיך שיהיה נראה מדברי הפני מבין, השערי צדק, והגר"י סלנטר דדנו השפאר-קאסע כאילו יש כאן תערובות מעות של ישראל וגוים, ולא דנו כאילו יש כאן שותפות, שאז לא היה שייך כלל ההיתר של רוב, לפי שבשותפות יש בכל פרוטה ופרוטה חלק של כל השותפים כמ"ש במהרש"ם (ח"א סי' כ), לפיכך התירו משום ביטול ברוב או משום דכל דפריש מרובא פריש.

וטעם שלא דנו שיש כאן שותפות, משום דאופן הצטרפותם יחד ע"י מה שנתנו מעותיהם בהקאסס"ע לא היה באופן של שותפות, דהרי מהריוח שנוצר מקבל כל אחד בחזרה לפי אחוז כספו שהפקיד, ואין הקאססע מלוה ברבית הריוח שנוצר^{יא}. והרי כתבנו לעיל שאם אין החברה מלוה ברבית מהריוח אין זה נידון כשותפות רק כתערובות, והרי זה כאילו כל אחד נותן כספו בצרור מיוחד (עי' תוס' פסחים ד"ה עד שיכלו) והקאסס"ע מלוה את מעות ברבית מכל צרור לפי ערך, ומה בכך אם למעשה נתערבו המעות. וכיון שכך אין זה אלא כתערובות ממון בעלמא, וכיו"ב כתב הרמ"א (ח"מ סי' רצב ס"י) שמי שהפקיד מעותיו אצל חבירו והנפקד ערבו עם מעותיו ונאבדו מקצת המעות ההפסד הוא לפי ערך המעות, ובסמ"ע (ס"ק ל) מבאר דין זה וז"ל: קמ"ל דלא תימא דהוא דומה למפקיד טלה אצל חבירו והניחו בין טלאים שלו דיכול לומר שלך מת, דשאני התם דיש קפידא דכל אחד חפץ בשלו והיה מתחילה ברור וידוע למי הוא זה, וכיון דהנפקד הוא מוחזק יכול לומר להמפקיד שלך מת או נגנב והמוציא מחברו עליו הראיה, משא"כ במטבע דשם חד עליהן ואילו לא נגנבו היה מחזיר לבעלים בלי קפידא, במדה או במנין את פקדונו לידו, משו"ה ה"ל כאילו היה חתיכה אחת והחסרון הוא לפי ערך לכולם עכ"ל. הרי שאם נתערב מעות של שני אנשים ונולד מזה רווחים או דנים כאילו יש כאן תערובות ממון ולא שותפות, כיון שאופן הצטרפותם היה באופן של תערובות במקרה ולא שנשתתפו בכוונה. אך צ"ע דהרי ב"שפאר-קאססע" השתתפו יחד בכוונה לשלם ההוצאות לצורך איש המיוחד ולצורך הדירה המיוחדת כמבואר בשו"ת מהר"ם שיק שם, ולמה לא דנו מחמת זה שהיו שותפות שנשתתפו יחד לשלם ההוצאות יחד. וי"ל דההוצאות דומה להפסד, וכשם שלגבי ההפסד אמרינן שכל אחד מפסיד לפי ערך כספו כנ"ל בשם הרמ"א, ה"נ גבי הוצאות כל אחד משלם לפי ערך כספו, ואינו מזה הוכחה שהצטרפו יחד באופן של שותפות, אבל אילו יצוייר שמהריוח שנוצר היו מלוים ברבית, בע"כ צריכים לדון זה כשותפות ולא כתערובות, ולא היו מתירים משום ביטול ברוב או משום כל דפריש מרובא פריש.

^{יא} שאילו היה המציאות שמהריוח שנוצר הם מלוים גם כן ברבית, אז בע"כ שאנו דנים בזה שותפות, שהרי נשתתפו עם המעות שהריוח שנוצר יעשו ג"כ הלוואות, משא"כ עכשיו שמהריוח שנוצר אינם עושים עוד הלוואות אלא מחזירים לבעלי מניות ממילא יש לדון כתערובות ממון ולא כשותפות.

היתר המנחת פתים

כה. והמנחת פתים כתב להיתר עפ"י דברי שו"ת מהרי"ט (ח"א סי' קטז) שכתב דישראל שנתן לגוי מעות בעסקא להתעסק למחצית שכר, והגוי הלוח מהם לישראל ברבית דשרי ליהנות מריווח העיסקא, אע"ג שבא ע"י רבית מישראל, כיון דהמעות משעובדים להגוי המקבל, ולא יכול לעכב מלהלוות כי קעביד הנכרי אדעתא דנפשיה קאעביד וכעין הא דאמרינן בע"ז (כא ע"ב) דמותר ליתן שדה לאריסות דכיון דיש לנכרי חלק בפירות השדה אע"פ שישראל נהנה ממלאכת שבת מותר דנכרי אדעתא דנפשיה קאעביד והנאת ישראל ממילא קאתי, עכ"ד, הכי נמי בנ"ד כיון דכל מי שנותן מעותיו להשפאר-קאסע משועבדים עד זמן ידוע שאי אפשר להוצאים משם ונתנם על דעת שהמנהיגים גוים יתעסק בהם כרצונם, וכל השותפים והמנהיגים יש להם ריוח מזה שמלוין א"כ כשמלוה לישראל ברבית קצוצה נכרי אדעתא דנפשיה קאעביד, ואע"ג דיודע הישראל בשעה שנותן המעות שהמנהיגים ילוו לישראל ברבית קצוצה, אפילו הכי שרי כמו בנותן שדה לאריסות אף שידוע שיעבוד נמי בשבת, וכ"כ במהרש"ג (יו"ד ח"א סי' ג) דלפי דברי מהרי"ט יש להתיר השפאר-קאסע.

כו. והנה במהרי"ט אינו מבואר מה הדין אם נתן המעות להגוי כדי שילוח אותן ברבית, רק שכתב שהגוי הלוח מהם לישראל ברבית מאליו, אבל בערך ש"י (סי' קסח סכ"ג) כתב דלפי המהרי"ט ה"ה אם נתן המעות להגוי כדי שילוח אותן ברבית רק שלא אמר לו שילוח לישראל, והגוי הלוח לישראל ג"כ מותר הואיל ואדעתא דנפשיה הלוח להם, לפי"ז מאי דאמרינן בסי' קסח-ט סעיף כג בישראל שאמר לגוי הילך שכרך או פליגנא לך בריוח והלוח מעותי ברבית דאסור, היינו דוקא אם ציוהו שילוח לישראל.

כז. והנה בערך ש"י (שם) כתב דדברי מהרי"ט מרפסן איגרי דמה ענין רבית לשדה בשבת דבשבת אין איסור במה שהשדה נעבד רק מה דנעשה מלאכה בשליחות ישראל, ולכן כשהנכרי עושה אדעתא דנפשו אינו שליח לישראל וליכא איסור, אבל ברבית האיסור נעשה בלאו שליחות רק מחמת שבא ממונו של מלוה ליד לו ומתרבה דנעשה לו של ישראל ומתחייב לו רבית ע"י קבלת מעות, ולדינא בשו"ת מהרש"ג (יו"ד ח"א סי' ג) הסכים עם הערך ש"י.

דעת האגרות משה

כח. והנה בשו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק א סימן ז) יש לו מהלך אחרת בזה וז"ל: ובדבר ליקח שערס מקאמפאניעס שעושין מלאכה ומסחר בשבת הא חזינן שנתפשט להיתר והטעם פשוט שאין להחשיב את הקונים שערס שהוא רק משהו מהמסחר שאין להם שום דעה בהמסחר אף לענין חלקם לבעלים שלא דמי לשותפות במקצת שיש לו דעה כבעלים, וגם אין הקונה שערס רוצה להיות בעלים בהמסחר ואינו רוצה לקנות כלום בהמסחר אלא הוא רק כקונה ריוח והפסד שיהיה בהמסחר לפי סך כך וכך שקנה, ויותר נראה שאין בהם גדר קנין בדינא שהוא לקנין דבר שלא בא לעולם, רק מצד קניני דיני

המדינה. ומה שלפי תנאי המכירה יש לבעל השע"ר'ס דעה לבחירת פרעזידענט הוא רק פטומי מילי בעלמא כי למעשה משאירין לעצמן יותר מהרוב שלא שייך שיאמרו דעה וגם הקונים אין רוצים לומר דעה בזה כי אין כוונתם לקנות זה, ולכן לע"ד אין לחוש למה שעושים הבעלים דהקאמפאניעס שאינו נוגע להם. ואף אם יש גם יהודים בהבעלים אין להחשיב מסייע לעוברי עברה שהמסחר יעשו גם כשלא יקנה שערס מהם כי לא חסר מי שיקנה שערס והקונה קונה רק לטובת עצמו ולכן אין בזה שום איסור וכמו שנוהגין הרבה בנ"א ואף יראי חטא לקנות. אבל ודאי לקנות מדה מרובה כ"כ עד שיתחשבו בדעתו יש לאסור אף בפעקטערע ומסחר של עכו"ם כיון שלא התנו כמו שצריכין להתנות כשעושה ישראל שותפות עם עכו"ם כדאיתא בש"ע או"ח סימן רמ"ה.

כט. הרי שהאגרות משה חידוש לנו ב' יסודות א] אין להחשיב בעלי השער'ס בתור בעלות מחמת שני טעמים, א' - כיון דאין להם דעה כבעלים אף לענין חלקם. ב' - מפני שהקונה שער'ס לא בא לקנות חלק במסחר, לכן הגדיר דקניית שער'ס הוא רק קנין זכות בהריוח והפסד שיהיה אשר נראה שהוא כדבר שלא בלא לעולם.^י ב] עוד הגדיר לנו דמה שיש לבעלי השער'ס זכות הבעת דעה לבחירת פרעזידענט אינה מעלה ומוריד מחמת שני טעמים א' בעלי הקאמפאניס משאירין לעצמן יותר מהרוב כדי שהם לבד יוכלו לחוות דעתם, לכן הוי פטומי מילי בעלמא. ב' שהרי חזינן שגם הקונים דהיינו בעלי המניות אין תכלית השקעתם בהחברה לשום תכלית של הבעת דעה, ולכן קבע האגר"ם שאין לדון על בעלי מניות בחברות הנ"ל דין בעלים כלל.

ל. והנה מה שחידוש האגרות משה דכיון דאין להם דעה כבעלים לכן לא דמי לשותפות, ואף שבעלמא מי שיקח שותף ויעשה עמו תנאי שלא תהא לו זכות להחליט כלל בעניני השותפות מ"מ הוי שותף גמור, מ"מ הכא שבעצם אינו שותף גמור אלא רק על חלק מיעוט מאד מהחברה וגם אין לו זכות להביע דעה בעניני החברה ואינו מתכוין כלל לעשות שותפות, אין לו תורת בעלות על הממון.

לא. וכתב בנתיבות שלום (סי' קעג ס"י אות מב) שאין הכוונה בזה לומר שאנו דנים את המעות שהשקיע אדם בחברה הזו שקנה את המניה, כהלואה לחברה, דא"כ יהא אסור לקחת רווחים שהרויחו המניות מטעם רבית, רק הכוונה דנהי שבעל המניה הוא שותף בחברה ולכן נוטל חלק מרווחיה בתורת רווחי החברה, מ"מ בעלותו זו היא בעלות רופפת בלא זכות שליטה

^י וצ"ע למה לא אמרין דהוי כמו דקל לפירותיו שמבואר בשו"ע (ח"מ סי' רט ס"ד) דהוי דבר הבא לעולם, ויהיה לבעלי המניות קנין פירות שהוא כקנין הגוף. וצ"ל דכוונתו לומר דאפילו אם נאמר דהוי דבר שלב"ל, הרי יש בזה קנינים ע"י קנין סטומתא מצד מנהג הסוחרים (לשיטת מהר"ם בהגהות מרדכי שבת סי' תעב ותעג שו"ת הרא"ש כלל יג סי' כ; שו"ת מהרש"ל סי' לו; שו"ת מהרשד"ם ח"מ סי' שפ דסטומתא מהני על דשלב"ל. ועי' שו"ת חת"ס ח"מ סי' סו). אפילו הכי ליכא בזה איסור רבית כיון שאין גוף הממון שלו רק יש לו זכות פירות.

כלל ועל בעלות כזו לא הטילה תורה איסורים ואין דנים אותו כמלוה או לווה ברבית.

הערה על האגרות משה

לב. והנה על הנחה של האגרות משה דמה שיש לבעלי המניות זכות הצבעה הוא פטומי מילי בעלמא משום דהבעלים משאירים יותר מהרוב לעצמם, יש להעיר דלכאורה בבנק גדול כמו Chase המציאות שלא נשאר רוב לבעלים המקוריים (51%) רק שכל חלקי המניות נמכרים בשוק המניות. והתשובה בזה הוא דבע"כ כוונת האגרות משה דנהי דבבנק דלא נשאר רוב לבעלים המקוריים מ"מ יש משקיעים שיש להם חלק גדול כמו 5% שבמדה זו מתחשבין עם דיעה שלו, אפילו אם אין לו שום תפקיד בבנק, דלפי ערך מניות שיש לו הוא זכות הצבעה שלו למשל אם יש לו חמש מאות מניות מקבל חמש מאות זכיות הצבעה, וממילא יכול להצביע על פלוני שיקבל תפקיד בבנק. ועוד שבדרך כלל מקבל בעצמו איזה תפקיד בבנק כשיש לו מדה הנ"ל לפי שהוא בוחר בעצמו.

לג. ואין כוונת האגרות משה דהוא פטומי מילי בעלמא דוקא מפני שהבעלים השאירו הרוב לעצמם, אלא אפילו אם לא הניחו הבעלים כלום וכבר יצאו לגמרי מהבנק, וכל הבנק מונח לגמרי על שוק המניות, מ"מ ידוע הפתגם "מי שיש לו המאה יש לו הדעה", ולכן הקונה מניות כל זמן שאינו במדה הנ"ל אע"ג שמקבל זכות הצבעה הוא פטומי מילי בעלמא, דלכל היותר הוא מקבל מכתב מאת הבנק דביום פלוני בשעה פלוני ובמקום פלוני יהיה בחירות למינוי תפקידים, והקונה מניות אינו מעוניין כלל להשתתף שם במקום ההוא, אבל הקונה מניות במדה מרובה הרי משתתף שם מפני שידוע שהצבעה שלו יעשה רושם, וזהו בעיקר כוונת האגרות משה"י ודוק.

דעת הגר"ש אלישב

לד. וכן הוא דעת הגר"ש אלישב בקובץ תשובות (ח"ג סי' קכד) וז"ל: מילתא דפשיטא היא דהבעלים הם אלה שאצלם רוב המניות, והלום ראיתי שכבר הורה זקן באגרות משה בנוגע לענין שבת וז"ל: פשוט שאין להחשיב את הקונים שערס לבעלים שאין להם שום דיעה במסחר, ולא דמי לשותפות במקצת שיש לו דיעה כבעלים, ומה שלפי תנאי הסכמה יש לבעלי השערס דעה לבחירת פרעזידנט הוא רק פטומי מילי בעלמא כי למעשה משיירין לעצמן יותר מהרוב שלא שייך שיאמרו דעה בזה עיי"ש שהאריך בזה עכ"ל. הרי שדעתו כדעת האגרות משה.

^{יג} ויש להוסיף שאפילו אילו יצוייר מציאות שאין לשום בעלי מניות מדה חשובה מ"מ לא יחשבו כשותפים משום שאופן הצטרפותם לא היה באופן של בעלות אלא באופן של קניית מניות שהם כדשלב"ל אין במה שהם עכשיו שווים בכדי להשוותם כשותפים, אבל באיגוד אשראי שאופן הצטרפות החברים הוא באופן שכולם יהיו שווים אמרינן שאין כאן שום סיבה שלא להחשיבם כשותפים (א.מ.ג.).

האם שייך ההיתר של האגרות משה באיגוד אשראי

לה. ועכשיו בנוגע איגוד אשראי לכאורה לא שייך היתרו של האגרות משה, כי מי שמתתף באיגוד אשראי אינו דומה למי שקונה מניות, כי בחברה שמוכרת מניות יש מישהו שנשארו לו רוב המניות, או עכ"פ נשארו לו מדה מרובה שמתחשבים בדעתו, לכן בע"כ שבעלי מניות של מדה קטנה הוי כקונה דשלב"ל. אבל באיגוד אשראי מהות החברה הוא שכל חברי האיגוד יהיה שוים ולא יהיה שליטה ובעלות וכח יותר בין מי שמחזיק שם מיליון דולר ובין מי שמחזיק שם עשרים דולר, ולכן בע"כ כשמחזיק שם מעות הרי בא להשתתף שם. אבל אכתי י"ל דדבריו הראשונים של האגרות משה עיקר, דגם באיגוד אשראי אינם מעוניינים כלל שיהיה להם איזה דעה והוי פטומי מילי בעלמא. אבל לאידך גיסא לא שייך ההיתר השני "דהקונה שער"ס אינו קונה חלק במסחר רק כקונה דבר שלא בעולם", דהרי באיגוד אשראי אין קונים שום מניות שיהיה שייך לומר שלא נעשה שותף מפני שהוא קנין פירות דבע"כ שנעשה לשותף, שהצטרפות בשוה זהו עיקר מהותו של החברה, משא"כ בבנק הוי זכות הצבעה הוי פטומי מילי ממה דחזינן שנשאר להבעלים יותר מהרוב או ממה שחזינן שיש בעלי מניות במדה מרובה, אנו למדים מזה שבעלי מניות של מדות הקטנות הוי פטומי מילי בעלמא.

לו. וראיתי בקובץ ישורין (קובץ מ) שכתב הרה"ג ר' ש.מ.ג. שליט"א שמדברי הגרי"ש אלישב שהביא רק ההיתר "לפי שאין להם דעה במסחר" משמע שנקט בעיקר היתר זה לדינא לפי זה גם באיגוד אשראי מותר, אבל לענ"ד נראה כיון שהגרי"ש"א סיים "עיין שם שהאריך בזה", הוא מסתמך על כל דברי האגרות משה, וכל עוד שחסר כל היתירים של האגרות משה אסור. וכן באגרות משה (יו"ד ח"ג סי' מ) סידר היתר עיסקא לאיגוד אשראי הרי שס"ל שאסור, וכ"כ במשנת רבית (פ"ב הע' י) אחר שביאר שיטת האג"מ דס"ל דבעצם אסור במיעוט שותפים ישראל, רק שאם יש כמה שותפים באיזה חברה בבעלות המלאה ואח"כ מוכרים מניות באופן שאין לאלו שקונים המניות איזה דיעה, כיון שהבעלים השאירו לעצמם הרוב אז אין רואים מכירת המניות כמכירת שותפות בחברה אלא כמכירת רווחים העתידיים, משא"כ באיגוד אשראי יש לאסור לדעת האגרות משה כיון שכולם הם בעלים המקוריים וכולם הם בעלים שוים ואין מוכרים המניות על שוק המניות, והפוסקים שהקילו בשפאר-קאסע לא התירו משום שאין להם דין בעלים כמ"ש באגרות משה אלא משום ברירה או ביטול ברוב, ולכן לשיטתו יש לאסור באיגוד אשראי, ושכן הורה בנו הגאון הרב דוד פיינשטיין שליט"א ר"ם תפארת ירושלים שאסור"י עכת"ד.

י' ושמעתי מהרה"ג רבי דוד ואחיו הרה"ג רבי ראובן שליט"א שכן היה הוראת אביהם בעל האג"מ (א.מ.ג.).

תוכן הדברים העולה מכל הנ"ל:

- (א) דעת בעל הקיצור שלחן ערוך שאסור ללוות או להלוות לבנק – אות ג.
- (ב) היתר השואל ומשיב מטעם דאין שליח לדבר עבירה, ומו"מ באחרונים בהיתר זה – אות ד-ז.
- (ג) עוד היתר של השואל ומשיב מטעם דהוברר הדבר למפרע שממעות הגוי בא ההלוואה ומשא ומתן באחרונים בהיתר זה – אות ח-י.
- (ד) היתר המהר"ם שיק מטעם דבנק הוא חברה בע"מ ובאופן שיש שותפות עכו"ם מותר משום שנאמר את כספך לא תתן בנשך - אות יא-יד.
- (ה) היתר של מהר"א הלוי איטינגא דבנק הוא חברה בע"מ ולא שייך איסור רבית בין בנוגע ללוות מהם ובין בנוגע להלוות להם, וכן לגבי חמץ בפסח – אות טו-טז.
- (ו) קושיית אחרונים על המהר"ם שיק – אות יז-יח.
- (ז) עוד היתר של מהר"א הלוי כיון שרק פקידי הבנק עושים הלוואות ואין לבעלי המניות רשות לעשות הלוואה, ומשא ומתן בשטתו – אות יט-כב.
- (ח) היתר הפני מבין משום דמעות הישראל בטלים ברוב, וקושיית המנחת פתים על זה – אות כג-כד.
- (ט) היתר השערי צדק דכל דפריש מרובא פריש והמעות פירש מחלקם של גוים – אות כה.
- (י) היתר המנחת פתים על פי שו"ת מהר"ט דכיון דהגוי מריוח ג"כ יש בזה הוי כאריסות והגוי אדעתא דנפשיה קאעביד, ודוקא באופן דלא אמר ליה שילוח לישראל, ומו"מ בשטתו – אות כז-כט.
- (יא) שיטת בעל האגרות משה דאין להחשיב לבעלי מניות בתור בעלות מחמת שאין להם דעה, וגם שהקונה מניות לא בא לקנות חלק במסחר, אלא קונה רק זכות בריוח והפסד, ומה שיש לבעלי המניות זכות הבעת דעה לבחירת יו"ר פטומי מילי בעלמא הוא, ומשא ומתן בדבריו – אות ל-לה.
- (יב) שיטת הגר"ש אלישב הוא כשיטת האגרות משה – אות לו.
- (יג) באיגוד אשראי לא שייך ההיתר של האגרות משה – אות לז-אות לח.

תבנא לדינא:

- א. ועכשיו תבנא לדינא בנוגע איגוד אשראי לפי דעת האגרות משה כבר נתבאר שאסור כיון שכל אחד הוא שם הם בעלים המקוריים (Original owners) ולא היה בתחלה שייך ליחיד במקורי שיהיה שייך לומר ששייר לעצמו רוב מניות ומה שמכר הוא לרויח בעלמא ולא הוי שותפות.

ב. אבל לדעת המהר"ם שיק לכאורה נראה דמותר דהרי גם איגוד אשראי הוא גוף בפנ"ע (Entity), ושייך לומר שהמפקידים הם מלוים להחברה ולא הוי ממון ישראל רק משעובד לישראל וכשיש כאן שותפות עכו"ם בממון שמשעובד להם אין איסור של את 'כספך' לא תתן בנשך מפני דהגוף של האיגוד אשראי הם מלוים המעות

ג. אמנם אחר העיון נראה שלא שייך כאן היתר של המהר"ם שיק באיגוד אשראי, שהמהר"ם שיק בנה יסודו על פי ההנחה דהמשקיעים הם מלוים להגוף, ואין המפקידים חשובים בעלי החברה כלל שנאמר שהם מלוים את כספם ברבית, רק שהם עצמם חשיבים כמלוים להחברה, ושוב אח"כ הם לווים מהחברה. ומפני שני דברים נקט המהר"ם שיק שבעלי מניות אינם בעלי החברה גופא רק כמלוים להחברה, א' – מפני שמקבלים "שטר חוב" מהחברה. ב' מפני שאין יכולים להוציא כספם תוך הזמן וזהו הוכחה שהוא כהלוואה, שאם זה שותפות, למה אין להם רשות להוציא כספם בתוך הזמן ולהפקיע את חלק השותפות שלו בתוך הזמן. ועוד מפני שלא היה להמפקידים שום דיעה בהנהלת השפאר-קאסס"ע לכן לא דן אותם כשותפים.

ולגבי איגוד אשראי חסר לנו הטעמים שעליהם יסד המהר"ם שיק לדון השפאר-קאססע כהלוואה, א' – המפקידים אינם מקבלים שטר חוב. ב' – המפקידים יכולים להוציא מעותיהם אמתי שרוצים. ג' – המפקידים יש להם דיעה בהנהלת האיגוד, ואדרבה כל אחד מהמשקיעים יש להם דיעה בשוה לגבי בחירת וועד הנהלת האיגוד וכדו' אין חילוק בהסכום שהשקיעו. לפי"ז נמצא שהמפקידים הם הבעלים גמורים של החברה.

ד. וסברת השואל ומשיב דאמרינן ברירה ה"ה דשייך לומר כן באיגוד אשראי, אבל כבר נתבאר לעיל אות טי מה שהקשו עליו אחרונים דלא שייך ברירה בכה"ג.

ה. ועכשיו יש לעיין אם שייך כאן ההיתר של הפני מבין שבטל ברוב, או ההיתר של האבני צדק דכל דפריש מרובא פריש. ולאחר העיון נראה שלא שייך כאן היתרם משום דכל היתר של ביטול ברוב שייך רק בממון שמוגדר כתערובת כספים כמו שהיה המציאות בהשפאר-קאססע שההלוואות היו מקרן החברים, ואילו הרווחים היו מחזיקים חשבון בפנ"ע אין כאן שותפות בכל פרוטה ופרוטה רק תערובות ממון בעלמא כמ"ש לעיל בפתיחה להמאמר, אבל בנידון של הקרעדיט יוניאן שמלוים גם מהרווחים ברבית, ואינם מחזיקים חשבון בפנ"ע הרי זה שותפות ממש ולא שייך לומר ביטול ברוב בשותפות.

ו. וסברת המנחת פתים דיח להתיר מטעם אריסות לכאורה ג"כ שייך, ומה שטען הרב אורי מאיר גאנצווייג שליט"א דכל ההיתר של המנחת פתים הוא רק משום שהם משועבדים עד זמן ידוע שאי אפשר להוציאן משם כמ"ש וז"ל: דכל מי שנותן מעותיו להשפאר-קאסע משועבדים עד זמן ידוע שאי אפשר להוצאים משם ונתנם על דעת שהמנהיגים גוים יתעסק בהם כרצונם

עכ"ל, משא"כ באיגוד אשראי יכולים להוציא המעות. אין שום סברא לחלק בין הלוואה שיכולים לחזור ולבקש הכסף ובין הלוואה שיכולים לחזור ולבקש הכסף סוף כל סוף כל זמן שכספו מונח שם הרי הם משועבד להחברה, והמנחת פתים ליתר שאת כתב כן, אבל באמת אפילו אם יכול להוציא מעותיו, מ"מ כל זמן שמעותיו הם אצל הגוי, הוא משועבד להגוי והגוי יכול להלוות המעות לישראל. אמנם יפה טען הרב א.מ.ג. דכיון דחברי מועצת (Board of directors) אינם מקבלים שום שכר, לא שייך להתיר מטעם דאדעתיה דנפשיה קאעביד והוי כעין אריסות. ומה שכתב הגר"ש מיללער שליט"א דכוונת המהר"ט היינו מפני שיש בידו למחול ולהרחיב הזמן מפני זה נידון כבעלים, צ"ע כמו שנתבאר לעיל אות יט כ.

ז. להלכה למעשה נראה דהמקיל יש לו על מי לסמוך, מ"מ שומר נפשו ירחיק מלקבל הלוואה מאיגוד אשראי, דהרי גם לגבי ההיתר של בנק כל ההיתרים נאמרו רק בתורת לימוד זכות, לכן אין להקל יותר ממה שהקילו הפוסקים ממי קדם דהיינו בשפאר-קאסע שהיה בתקופה ההוא כבנק שלנו ולא בקרעדיט יוניאן שלא שייך כל ההיתרים ששייך בבנק כנלע"ד.

והשי"ת יצילנו משגיאות